

Espoo kaikille!

Materiaalipaketti vihapuheesta ja yhdenvertaisuudesta.

Sisällys

Espoo kaikille!	3
Mitä on vihapuhe?	4
Sananvapaus, kritiikki ja vihapuhe	5
Suvaitsevaisuudesta normikriittisyyteen	6
Normikriittisyys pähkinäkuoressa	7
Miten keskustella ennakkoluuloista ja yhdenvertaisuudesta?	8
Syrjintään, häirintään ja vihapuheeseen puuttumisen kolme vaihetta	9
Oman työn arviointi	10
Yhdenvertaisen nuorisotilan tarkastuslista	11
Menetelmä #1: Etuoikeuskävely	12
Menetelmä #2: Someroolit	15
Menetelmä #3: Pahiten sanottu	16
Lisätietoa ja materiaalia	18

Espoo kaikille!

Tasa-arvo, toisten kunnioittaminen ja nuorten osallisuuden ja osallistumisen lisääminen ova nuorisotyön keskeisiä perusarvoja. Kunnallinen nuorisotyö on myös onnistunut näiden arvojen ylläpitämisessä hyvin. Esimerkiksi Setan ja Nuorisotutkimusseuran vuonna 2014 julkaisemassa tutkimuksissa nuorten todetaan kohdanneen eniten neutraaleja tai positiivisia asenteita Setan toiminnan lisäksi juuri kuntien nuorisotoiminnassa.

Nuorisotyössä tehdään siis jo paljon hyvää. Yhdenvertaisuuden ylläpitäminen ja kasvattaminen vaativat kuitenkin myös jatkuvaa ja aktiivista työtä. Kannustankin jokaista nuorten parissa työtä tekevän tarkastelemaan omaa maailmankuvaansa ja arvioimaan sitä kriittisesti.

Tähän materiaalipakettiin on koottu tietoa lukuisista eri lähteistä. Sen tarkoituksena on toimia helppona työkaluna ja alkusäyksenä yhdenvertaisuuden edistämässä.

Opas on tarkoitettu helppolukuseksi ja nopeasti haltuun otettavaksi. Tästä syystä jokainen artikkeli on korkeintaan sivun mittainen. Oppaan aluksi pohditaan hieman vihapuheen luonnetta ja rajoja. Seuraavat sivut keskittyvät normeihin ja siihen, miten ne vaikuttavat meidän kaikkien elämään. Oppaan viimeiset sivut antavat vinkkejä keskusteluihin nuorten kanssa ja oman toiminnan arvioimiseen. Aivan loppuksi tarjolla on vielä kolme hyväksi havaittua menetelmää, joiden avulla yhdenvertaisuutta ja vihapuhetta voidaan käsitellä yhdessä nuorten kanssa.

Yhdenvertaisuuden edistäminen on olennainen osa jokaisen nuorisonohjaajan työtä. Yhdessä toimimalla voimme tehdä Espoosta oikeasti hyvän paikan kaikille.

Mitä on vihapuhe?

Miten sitä voi vastustaa?

Vihapuhe on sellaisia sanoja, ilmaisuja tai kuvia, jotka levittävät tai lietsovat vihaa yksilöä tai ihmisryhmää kohtaan. Vihapuhetta voi kohdata julkisilla paikoilla, viesteissä, sosiaalisessa mediassa ja keskustelupalstoilla tai kasvokkain. Sitä esiintyy sekä suljetuissa ryhmissä että avoimissa keskusteluissa. Vihapuhe voi esiintyä myös valokuvan, piirroksen, videon tai vaikka musiikin muodossa. Usein vihapuhe liittyy valtarakenteisiin yhteiskunnassa.

Netin puolella vihapuhujat käyttävät usein menetelmänä maalittamista, jossa vihapuheen kohteelle lähetetään suuria määriä viestejä, joiden tarkoituksena on pelottaa ja ahdistella kohdetta. Usein tähän liittyy myös henkilötietojen paljastaminen laajalle joukolle.

Vihapuhe kohdistuu useammin naisiin, kuin miehiin, ja miehet voivat julkisuudessa esittää mielipiteitä, joiden esittämisestä naiset joutuisivat viharyöpyn kohteeksi. Vihapuhe yhdistetään usein rasistisiin mielipiteisiin ja maahanmuuton vastustamiseen. Totta on, että suuri osa vihapuheesta on rasistista. Vihapuhe voi kuitenkin kohdistua kehen tahansa. Vihapuhetta kohtaavat paljon vammaiset ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat, mutta myös esimerkiksi ruokavalio voi olla peruste vihapuheelle.

Vihapuhe on ihmisoikeusloukkaus. Se kumpuaa yhteiskunnan eriarvoisuudesta ja siitä seuraavasta syrjinnästä. Sen taustalla vaikuttavat ennakkoluulot ja stereotypiat. Vihapuhetta voi tapahtua missä tahansa ja kenelle tahansa. Sitä ei tarvitse sietää ja siihen pitää puuttua.

Vihapuhetta voi vastustaa monin eri tavoin:

Älä levitä tai tuota vihapuhetta.

- Usein vihapuheen tunnistaminen voi olla vaikeaa. Vihapuhujat saattavat vääristellä totuutta omien tarkoituseriensä mukaisesti. On hyvä tarkistaa väitteiden todenperäisyys ennen niiden eteenpäin jakamista. Jos jokin asia näyttää tai kuulostaa liian uskomattomalta ollakseen totta, se usein on sitä.

Tue vihapuheen kohteeksi joutuneita

- Vihapuheen kohteeksi joutuvalla kannattaa osoittaa solidaarisuutta. On tärkeää, että syrjintää tai rasismia ei vain hiljaisesti hyväksytä, vaan että vihapuheen kohteet näkevät, että heillä on tukijoita. Tämä myös välittää sivustakatsojille viestin siitä, miten toisia kohtaan on sallittua käyttäytyä.
- Omasta turvallisuudesta huolehtiminen on tärkeää. Toimi aina niin, että sinulla itselläsi on turvallinen olo.

Vastaa kohtaamaasi vihamateriaaliin somessa

- Säilytä hyvät keskustelutavat: älä kommentoi tai arvostele vihapuhujaa ihmisenä, vaan hänen käytöstään ja ilmaisemiaan ajatuksia.
- Käytä verkkosivujen tarjoamaa mahdollisuutta ilmoittaa väärinkäytöksistä.
- Tuota someen vastapuhetta, eli sisältöjä, jotka puolustavat ihmisoikeuksia ja demokratiaa.

Osallistu vihapuheen vastaisiin kampanjoihin

- Tällä hetkellä on käynnissä Opetus- ja kulttuuriministeriön "Sitoudun torjumaan vihapuhetta" -kampanja. Kampanjasta löytyy lisätietoa osoitteessa: torjunvihapuhetta.fi

Lähteenä artikkelissa on käytetty Plan International Suomen opasta "Vihapuheesta dialogiin".

"Vihapuhetta ei tarvitse sietää."

Sananvapaus, kritiikki ja vihapuhe

Vihapuhetta puolustetaan usein sananvapaudella. On totta, että sananvapauden toteutumiseksi on olennaista, että ihmisillä on mahdollisuus esittää myös ajatuksia ja mielipiteitä, jotka voivat shokeerata, loukata ja häiritä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pääsääntöisesti vetänyt sananvapauden rajan mielipiteisiin jotka loukkaavat toisen ihmisen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa suojattuja oikeuksia (esim. oikeus turvaan ja rauhaan, yksityiselämään ja uskontoon) tai demokratiaa. Toisin sanoen sananvapautteen ei voida vedota tapauksissa, joissa sen käyttäminen aiheuttaa toisten sananvapauden kaventumista.

Suomessa, kuten useimmissa länsimaissa, ei ole voimassa enakkosensuuria. Tästä johtuen sananvapautteen kuuluu myös vastuu viestin sisällöstä. Vihapuheen vastaisuus ei tarkoita sananvapauden vastustamista. Pikemminkin päinvastoin: yhteiskunnan ja demokratian toimivuus varmistetaan parhaiten pitämällä yllä toisia kunnioittavaa puhekulutturia.

Mutta mistä tunnistaa vihapuheen? Mikä taas on kritiikkiä? Aina nähdessä kahden erottaminen toisistaan ei ole yksinkertaista.

Vihapuhe on kieltä, joka tarkoituksena on herättää aggressiivisia tunteita. Sen tarkoituksena on saada lukijansa vihaamaan tiettyä ihmisryhmää tai organisaatiota. Viimeisteltyä vihapuhetta ei tuoteta hetken mielijohteesta tunnekuohun vallassa, vaan se on tavoitteellista ja loogista. Onnistunein vihapuhe vetoaa yhtä aikaa tunteisiin ja järkeen.

Vihapuheen piirteitä on useita, ja mitä useampi niistä toteutuu, sitä todennäköisemmin kritiikki onkin vihapuhetta. Yksi yksittäinen piirre ei siis vielä tee asiallisesta kritiikistä vihapuhetta.

1. Vihapuhe jakaa maailman hyviin ja pahoihin.

Vihapuheen tarkoituksena on mustavalkoisesti jakaa ihmiset viattomiin hyviin ja kaikesta pahasta vastuussa oleviin pahoihin. Vihapuhe jakaa ihmiset vahvasti kahtia. Joko olet puolellamme tai olet meitä vastaan. Kritiikissä kirjoittaja tunnistaa, että maailma ei ole mustavalkoinen, eikä ihmisiä voi selkeästi jakaa kahteen eri leiriin.

2. Vihapuhe haukkuu ja solvaa.

Koska muut ovat pahoja ja syyllisiä, heitä voi huoletta solvata. Solvauksen keinoja ovat perinteisten haukkumasanojen lisäksi vähättely, sarkasmi ja leimaaminen.

3. Vihapuhe on pitkäjänteistä ja yksipuolista.

Kaikki meistä ovat joskus vihaisia ja käyttävät vihaista kieltä. Vihapuheeksi se muuttuu vasta, kun raivo kohdistetaan samaan ihmisryhmään tai organisaatioon jatkuvasti, päämäärätietoisesti ja yksipuolisesti.

4. Vihapuheessa on perusteluja, mutta ne ovat usein yksipuolisia.

Vihapuhe ei ole pelkkä kiukunpuuska, vaan kirjoittaja perustelee väitteensä analyyttisesti. Perustelut ovat yleensä yksipuolisia: vastakkaista näkökulmaa edustavia tutkimuksia tai näkökohtia ei mainita.

5. Vihapuhe on kärkevää.

Kielellisiä keinoja ovat sarkasmi, ironia, kärjistyksen, yleistyksen ja yksinkertaistuksen sekä syiden ja seurausten oikomisien.

6. Vihapuhe kohdistuu aina ihmiseen, ihmisryhmään tai organisaatioon.

Vihapuhe ei hauku lakia vaan poliitikkoja. Vihapuhe ei kritisoi kaupan käytäntöjä vaan myyjää. Vihapuhe ei solvaa tuotoksia vaan niiden tekijää. Tarkoituksena ei ole väitellä tai keskustella asioista vaan etsiä syyllisiä.

7. Vihapuhe esiintyy useimmiten omissa, yhden asian foorumeissaan.

Vihapuheen täytyy saada vahvistajia ja kannattajia. Niinpä sitä esiintyy eniten yksipuolisilla foorumeilla, joissa muut äänet vaimennetaan porukalla tehokkaasti. Neutraali ja moniääninen foorumi ei ole luontevin paikka vihapuheelle.

8. Vihapuhetta ei ole helppo tunnistaa, jos allekirjoittaa sen kannan.

Vihapuheen tunnistaa todennäköisemmin, jos on eri mieltä kirjoittajan kanssa. Silloin aggressiot ja yksipuolisuus pistävät helpommin silmään. Jos taas kannattaa kirjoittajaa, vihapuhetta pitää vain napakkana, osuvana ja ehkä vähän provosoivana tekstinä.

Lähteenä artikkelissa on käytetty Katleena Korttesuon blogikirjoitusta:

"Mitä on vihapuhe?"

<https://eioototta.fi/mita-on-vihapuhe/>

Suvaitsevaisuudesta normikriittisyyteen

Suvaitsevaisuuskasvatusta on perinteisesti pidetty ratkaisuna syrjinnän ja vihapuheen ehkäisemiseen. Suvaitseminen terminä pitää kuitenkin sisällään valtarakenteen, jossa enemmistö suvaitsee vähemmistöjä näiden erilaisuudesta johtuen. Suvaitsevaisuuteen ei kuitenkaan kuulu sen kyseenalaistaminen, kuka katsotaan erilaiseksi ja miksi. Se ei haasta yhteiskunnassamme vallalla olevia normeja.

Normit ovat oletuksia siitä, minkälaisia ihmiset ovat ja minkälaisia heidän tulisi olla. Oletukset liittyvät esimerkiksi ihmisen sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, alkuperään, uskontoon tai toimintakykyyn.

Normikriittisyys tarkoittaa yhteiskunnassa vallalla olevien normien kriittistä tarkastelua, syrjiviä rakenteiden tunnistamista ja pyrkimystä niiden muuttamiseen. Normikriittisyys on keino, jonka avulla nuorten yksilöllisyyttä ja itsemäärittelyoikeutta kunnioitetaan.

Normikriittisyydestä hyötyvät aivan kaikki. Se auttaa ihmisiä olemaan vapaita muiden odotuksista ja olemaan aidosti sitä mitä he haluavat olla. Esimerkiksi sukupuolinnormit rajaavat kaikkien elämää. Kaikki pojat ja tytöt pohtivat ilmentävätkö he oikealla tavalla maskuliinisuutta ja feminiinisuutta. Transgender-nuorille kysymys sukupuoli- ja sukupuolijaosta voi kuitenkin aiheuttaa vielä rankempia seurauksia julkisten tilojen jakautuessa naisten ja miesten tiloihin. Vähemmistöt ja normista paljon poikkeavat hyötyvät siis normikriittisyydestä eniten.

Normit jakavat ihmiset meihin ja muihin. Ihmisiä ryhmitellään helposti esimerkiksi tyttöihin, suomalaisiin, vammaisiin, homoihin tai maahanmuuttajiin. Näihin ryhmiin liitetään usein ennakko-oletuksia ja arvostuksia: toista ryhmää arvostetaan enemmän kuin toista. Nuoret joutuvat kohtaamaan tilanteita, joissa heistä oletetaan jotain sen perusteella, että he kuuluvat tiettyyn ryhmään.

Normeista seuraa usein nimittelyä, kiusaamista, ulkopuolelle jättämistä ja syrjintää. Nuorten usein käytettävien haukkumasanojen kautta voi päästä jyvälle siitä, mitkä arvottavat normit yhteiskunnassa vaikuttavat. Esimerkiksi huorittelu kertoo sukupuolinnormista, joka rajaa nuorten mahdollisuuksia ilmaista sukupuoltaan. Haukkuminen vammaista halventavilla haukkumasanoilla taas kertoo ilmapiiristä, jossa vammattomuutta arvostetaan yli vammaisuuden.

Kun tällaisen tilanteen kohtaa, on ensimmäinen ja tärkein teko vain sanoa seis. Myös tekemättä jättäminen on tekemistä. Monet normien takia ulkopuolelle joutuneet kertovat, että pahalta tuntui myös se, kun kukaan ei puuttunut tilanteeseen. Normien aktiivinen haastaminen voi joskus tuntua ylivoimaiselta sille, joka joutuu jatkuvasti kohtaamaan niitä. Toisten tuki voi olla silloin korvaamattoman tärkeää.

On myös tärkeää työstää omaa suhtautumista eri normeihin. Usein on hämmäntävää ja epämiellyttävää huomata ylläpitävänsä normeja: tajuta jälkikäteen töksäyttäneensä jotain asiatonta tai ymmärtää, ettei ole osannut ottaa huomioon tärkeitä vähemmistönäkökulmia. Mutta tällä tavalla normit juuri toimivat: sitoudumme niihin huomaamattamme ja arkisesti. Siksi hetket, jolloin ymmärtää toimineensa normeja ylläpitävästi ovat arvokkaita: syyllisyyden kokemuksen sijaan voi onnitella itseään havahtumisesta!

Normikriittisyys voi tuntua monimutkaiselta. Pohjimmiltaan kyse on kuitenkin kunnioituksesta. Kaikilla on oikeus siihen, että heidän olemassaoloon, ajatuksiinsa, rajojaan ja unelmiaan kunnioitetaan. Kunnioittamalla toisia ja toisten kokemusta pääsee jo pitkälle normikriittisyydessä.

Hyvin pienilläkin asioilla voi olla suuri vaikutus. Esimerkiksi yhden wc-tilan muuttaminen sukupuolineutraaliksi on pieni teko, mutta iso asia niille nuorille, joiden kokemus ei mahdu vessojen mies/nais -jakoon tai joilla on muuten normista poikkeavat sukupuoli-identiteetti. Muutosten näkeminen on voimauttavaa. Älä kuitenkaan pety, jos asiat eivät muutu kerralla. Monet normit voivat olla hyvin vahvoja, ja niitä uusinnetaan kaikkialla yhteiskunnassa, ei vain nuorisotilalla. Vaikka esimerkiksi tiukat sukupuolinnormit tuntuvat pysyvän tiedostamisestasi huolimatta, voi asenteesi kuitenkin olla kullannarvoinen yksittäiselle nuorelle, joka pohtii miten olla oma itsensä kavereiden seurassa ja miten tulla hyväksytyksi. Vaikeuksista huolimatta on hyvä muistaa, että vähempään kuin yhdenvertaisuuteen ei tarvitse tyytyä.

”Normikriittisyys auttaa ihmisiä olemaan aidosti sitä mitä he haluavat olla.”

Normikriittisyys pähkinäkuoressa

Älä oleta.

Kaikki ei näy päällelpäin. Oletuksemme nuorista voivat olla vääriä: emme voi tietää toisen kokemusta, ajatuksia, elämäntilannetta tai itsemääritettyä identiteettiä hänen puolestaan. Nuoria ei tulisi määritellä heidän oman kokemuksensa vastaisesti. Näin voi helposti tapahtua esimerkiksi, jos ohjaaja puhuu kuin kaikki olisivat vaikkapa heteroita.

Ota puheessasi kaikki huomioon.

Puhu aina niin, että otat kaikki huomioon puheessasi. Hyvä ohje-nuora on puhua aina ikään kuin joku nuorista olisi aina sellainen, jolla on vamma, maahanmuuttajatausta, normeista poikkeava sukupuoli-identiteetti tai seksuaalinen suuntautuminen. Jos puhut esimerkiksi parisuhteesta, voit puhua kumppaneista vaimon tai miehen sijaan. On myös paikallaan tuoda avoimesti esiin moninaisuutta ja normeista poikkeamista yhtä luontevana esimerkkinä kuin norminmukaisuutta.

Mieti omia käsityksiäsi.

Usein normatiivisuus välittyy tiedostamatta. Normit välittyvät kulttuurissa toiston avulla ja luonnollistuvat niin, että emme edes ajattele niiden olemassaoloa. Siksi on tärkeää pohtia omia sisäistettyjä normeja ja pyrkiä tulemaan niistä tietoiseksi.

Itsemäärittelyoikeus kunniaan.

On tärkeää kunnioittaa sitä, miten nuoret määrittelevät itsensä. Jokaisella on oikeus siihen, että hänen kokemustaan omasta itsestään arvostetaan, eikä sitä kyseenalaisteta. Itsemäärittelyn kautta tuleva normien murtaminen ei yleensä ole helppoa, siksi nuoret tarvitsevat tukea ja kunnioitusta itsemäärittelylleen.

Tarkkaile miten tilan käyttö jakaantuu.

Nuoret jumittuvat helposti vain yhdenlaiseen rooliin sosiaalisessa ympäristössään. Yritä houkutella nuoria toisenlaisiin rooleihin. Tarkkaile tilan käyttöä ja pidä huoli siitä, että nuoret voivat tehdä myös normeihin vähemmän sopivia asioita: tytöt voivat pelata jalkapalloa ja konsolipelejä, pojat tanssia ja laulaa Singstaria.

Puutu kiusaamiseen.

Kiusaaminen on vallankäyttöä, joka kohdistetaan usein juuri siihen osaan nuorta, joka poikkeaa yleisestä normista. Se voi olla silmälasit, vääränlainen sukupuolen ilmaisu, lihavuus, ihonväri, köyhyys tai perhetausta. Kiusaamistapahtuma ei siksi ole yksittäinen ilkeä teko. Kiusaamiseen voidaan vaikuttaa käsittelemällä paitsi itse tilannetta, myös sen taustalla olevia normeja. Kiusatulle voi olla myös tärkeää ymmärtää, että kiusaaminen ei johdu hänestä, vaan sillä on syy, jolle voidaan tehdä jotain. Normikriittisyys on myös hyvä kiusaamisen ennaltaehkäisijä.

Älä pelkää olla normikriittinen.

Normikriittisyys on periaate, jota voi soveltaa kaikissa tilanteissa työpaikalla. Se on tapa ennaltaehkäistä syrjintää ja tehdä nuorisotilasta yhdenvertaisempi tila kaikille. Pääsevätkö kaikki mukaan? Jos ei, niin mistä se johtuu? Mikä estää nuorten osallistumisen? Kiusaamisen, ulossulkemisen ja näkymättömäksi tekemisen takana on yleensä yhteiskunnallinen normi, joka vaikuttaa syrjivästi. Siksi on tärkeää pitää mielessä laajempi normikriittinen näkökulma pulmatilanteiden ratkaisemisessa. Normikriittisyys auttaa muuttamaan käytäntöjä sellaisiksi, että kaikki pääsevät mukaan. Se on asenne, aktiivista pohdintaa, valtasuhteiden näkyväksi tekemistä, tilanteiden käsittelyä ja uusien tapojen luomista.

Normikriittisyys-artikkelien lähteenä on käytetty teosta:

Älä oleta / SETA

Miten keskustella ennakkoluuloista ja yhdenvertaisuudesta?

Nuorilla olevien ennakkoluulojen tunnistaminen on tärkeää, jotta voitte niiden pohjalta pyrkiä kohti yhdenvertaista ja kaikille turvallista syrjinnästä vapaata nuorisotilaa.

Voit nostaa kysymyksiä esille oma-aloitteisesti esimerkiksi kahvittelun lomassa tai vaikkapa katsoessanne telkkaria. Mitä enemmän tuotte työyhteisönä keskustelun aloitusta helpottavaa materiaalia esimerkiksi nuorisotilanne seinille tai Instagramiin, sitä luontevammin voitte aloittaa keskustelun. Esimerkiksi saateenkaarilipun esille tuominen nuorisotilan seinälle voi toimia hyvänä keskustelun avauksena. Sen lisäksi se viestii moninaisuuden huomioimista niille nuorille, joille lippu on tärkeä symboli ja turvallisen tilan merkki.

Muista välttää keskustelunavauksissa toiseuttavaa tai leimaavaa kielenkäyttöä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sukupuolten moninaisuuden huomioimista kapean mies-nainen -jaottelun sijasta ja sen kyseenalaistamista millainen on esimerkiksi oikeanlainen mies.

Keskustelujen kautta voitte kerätä nuorten näkemyksiä ja kokemuksia syrjinnästä ja siitä, millaiseksi nuorisotilaa halutaan kehittää sekä vinkkejä yhdenvertaisemman nuorisotyön aikaansaamiseksi. Nuorilta voi myös kerätä suoria toimintaehdotuksia aiheeseen liittyen.

Nuorisotyöntekijä on asennekasvattaja! On tärkeää korjata keskustelujen aikana mahdollisesti ilmenevä suora virheellinen tieto ja puuttua esimerkiksi loukkaavaan kielenkäyttöön ja rasistiseen tai homofobiseen puheeseen. Kommentoijalta voi esimerkiksi kysyä, miltä hänestä tuntuisi, jos joku sanoisi hänestä itsestään näin, tai mitä jos kaikki toimisivat näin, olisiko tämä oikeasti hyvä asia ja mihin se johtaisi? Ei myöskään ole merkki epäonnistumisesta, jos nuoret esittävät raflaaviakin mielipiteitä - tällöin ainakin on tilalle onnistuttu luomaan ilmapiiri, jossa monenlaisia mielipiteitä uskalletaan esittää. On myös ihan sallittua sanoa, ettei tiedä, ja etsiä vaikka nuorten kanssa yhdessä vastausta heitä mietityttäviin asioihin.

Voit kysyä esimerkiksi:

- Kohdellaanko nuorisotilalla mielestäsi kaikkia nuoria yhdenvertaisesti?
- Ovatko tilat yhtä paljon tyttöjen ja poikien käytettävissä?
- Voitko olla oma itsesi täällä ja vaikuttavatko toisten mielipiteet valintoihisi? - Tunnetko olosi turvalliseksi täällä?
- Millainen olisi mielestäsi yhdenvertainen nuorisotila?

On myös hyvä kartoittaa millaisia asenteita toimintaanne osallistuvilla nuorilla on liittyen erityisesti:

- maahanmuuttajiin ja turvapaikanhakijoihin,
- kansallisiin vähemmistöihin (esim. romanit, juutalaiset, saamelaiset, ruotsinkieliset)
- vammaisiin ihmisiin
- seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin
- muslimeihin
- sukupuolirooleihin
- mielenterveyskuntoutujiin.

Lähteenä artikkelissa on käytetty Riikka Jalosen ja Laura Heinosen teosta "Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön".

"Nuoriso-ohjaaja on asennekasvattaja!"

Syrjintään, häirintään ja vihapuheeseen puuttumisen kolme vaihetta

Matti Jutila / Ihmisoikeusliitto

Pysäytä tilanne

Pysäytä meneillään oleva häirintä vetoamalla tilan/toiminnan sääntöihin. Voit sanoittaa tilanteen ("Sovimme yhdessä, että nuorisotalolla ei saa syrjiä ja tämä toiminta on syrjintää") tai esittää kysymyksiä ("Sovimme yhdessä, että kaikki saavat olla täällä sellaisia kuin haluavat olla. Miten ajattelet tällaisen puheen vaikuttavan tilan ilmapiiriin? Suljetaanko sillä nuoria ulkopuolelle?").

Osoita tukeasi kohteelle tilan arvojen kautta ("Täällä kaikki saavat olla sellaisia kuin ovat eikä kenenkään pidä kohdata häirintää").

Keskustele

Syrjinnän kohteen tukemiseksi ja häirinnästä vapaan tilan luomiseksi on tärkeää keskustella tapahtuneesta eri osapuolten kanssa. Keskustelut on syytä pitää pian tapahtuman jälkeen, mutta niissä tärkeämpää on turvallinen keskustelutila kuin nopeus.

Keskustelu syrjinnän kohteen kanssa: kerro hänelle, että syrjintä ei ole hänen vikansa ja että nuorisotyöntekijät ovat hänen tukenaan. Varmista, että hän on kunnossa ja keskustele miten hän haluaa, että asiaa käsitellään. Ole tukena.

Keskustelu tekijän kanssa: Älä tuomitse ihmistä vaan teko. Kysy miksi hän toimi niin ja huomaisiko hän, että teko oli syrjivä. Mikäli teko kohdistui johonkin tiettyyn ryhmään, esitä kysymyksiä mihin hänen käsityksensä kyseisestä ryhmästä perustuvat.

Keskustelu muiden nuorten kanssa: Kerratkaa yhteisiä sääntöjä ja arvoja. Keskustelkaa mitä jokainen voi tehdä syrjintätilanteissa.

Toimikaa yhdessä

Kerro työyhteisössäsi mitä tapahtui ja miten toimit. Pohtikaa yhdessä rakentavasti vaihtoehtoisia tilanteeseen puuttumisen tapoja.

Sopikaa yhdessä jatkotoimenpiteistä sekä tapauksen käsitteilyssä että yleisessä yhdenvertaisuuden edistämässä. Jakakaa vastuuta.

Oman työn arviointi

Itsearviointi on hyvä ja tärkeä väline yhdenvertaisen nuorisotilan saavuttamiseksi. Sen voi tehdä hyvin työpaikkalaverin yhteydessä, eikä sen tekemiseen mene kovinkaan paljon aikaa.

Katsokaa työyhteisössänne videot, joissa nuorisotila Kirjavan ja Kanava ry:n nuorilta kysyttiin, miten ennakkoluulot ja vihapuhe näkyvät ja kuuluvat heidän arjessaan. Videoilla nuoret myös kertovat, miten nuorisotyöntekijöiden ja muiden aikuisten tulisi puuttua ennakkoluuloisuuteen ja vihapuheeseen. Videoita on neljä ja jokainen niistä kestää noin viisi minuuttia.

Videot löydät täältä: <http://bit.ly/2L9WzGQ>

Pohtikaa yhdessä, oletteko te avoimia kuulemaan nuoren syrjäytäkokenemusia ja miten usein teillä puututaan kiusaamiseen, rasismiin tai häirintään? Kertovatko nuoret teille niistä? Huomatkaa esimerkiksi videon neljä loppu, jossa nuoret puhuvat siitä, miten harvoin vihapuhe tulee nuorisohjaajien tietoon. Kannattaa myös pohtia sitä, kuinka tilallanne puututaan näihin tilanteisiin. On hyvä varmistaa, että tilanteisiin puuttumista varten on ohjaajien kesken yhteiset pelisäännöt, joita kaikki noudattavat.

Oman toiminnan yhdenvertaisuutta arvioidessa on hyvä olla kriittinen. Vaikka yhdenvertaisuutta tuodaan näkyvästi esille ja henkilökunta on ajatuksen tasolla sitoutunut yhdenvertaisuuden edistämiseen, on kuitenkin toinen asia, miten hyvin yhdenvertaisuus tosiasiallisesti toteutuu. Jos toiminta arvioidaan yhdenvertaiseksi ja nuorisotila kaikille saavutettavana paikkana, mutta kukaan työntekijöistä ei voi sanoa kohdanneensa esimerkiksi sateenkaarinuoria, onko toiminta aidosti yhdenvertaista? Onko jotakin mitä asian edistämiseksi voisi vielä tehdä?

On myös hyvä pohtia tilan käytäntöjen taustoja. Perustuuko totuttu toimintatapa todelliseen tarpeeseen, tutkittuun tietoon ja yhdessä kriittisesti kehitettyyn osaamiseen? Vai onko sen takana näennäinen helppous tai tottumus siihen, miten asiat on ennenkin hoidettu?

Muistakaa, että kaikkea ei voi eikä tarvitse muuttaa kerralla. Pienetkin asiat voivat edistää nuorten kokemusta yhdenvertaisuudesta merkittävästi.

Lähteenä artikkelissa on käytetty Riikka Jalosen ja Laura Heinosen teosta "Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön".

Yhdenvertaisen nuorisotilan tarkastuslista

1. Tilalla on yhdessä nuorten kanssa sovitut säännöt, jotka päivitetään säännöllisesti ja esitellään uusille tilaan tuleville nuorille. Säännöt mahdollistavat kaikkien nuorten tasavertaisen osallistumisen.
2. Nuoria kuullaan säännöllisesti ja heiltä kysytään palautetta. Heille annetaan vahva rooli toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.
3. Toiminnan suunnittelussa mietitään tarkkaan sitä, kuka voi osallistua siihen. Toimintaa tarjotaan monipuolisesti ja erilaisten ryhmien tarpeita ajatellen.
4. Tilan sisustus viestii yhdenvertaisuudesta: julisteet seinillä, jaettavat materiaalit, sateenkaarilippu ovesa, "Syrjinnästä vapaa alue" -kyltti, sukupuolineutraali wc. Yhdenvertaisuudesta viestitään myös tilan somekanavilla.
5. Työyhteisön kesken on sovittu toimintamalleista rasismi-, kiusaamis- ja vihapuhetilanteissa. Toimintamallit on dokumentoitu ja uudet työntekijät perehdytetään niihin. Toimintamallien toimivuutta arvioidaan jatkuvasti ja niitä muutetaan tarvittaessa.

Menetelmä #1

Etuoikeuskävely

Tarkoitus: Havainnollistaa yhteiskunnan eriarvoisuutta tuomalla esiin erilaisia osallistumista rajoittavia esteitä ja normeja ja auttaa eläytymään toisenlaisen ihmisen asemaan.

Valmistelu: Valmiiksi tulostetut roolikortit (kortit löytyvät sivulta 14)

AIKA: 30 min

Vinkki: Tämä harjoitus voi olla vaikea nuoremmille osallistujille. Tällöin voi auttaa, että osallistujilla on oikeasti aikaa perehtyä rooleihinsa, esimerkiksi vastaamalla roolihenkilöitä koskeviin kysymyksiin kirjallisesti ja tarvittaessa ohjaajan tuella. Osallistujat voivat myös tutkia eri vähemmistöjen elämää Suomessa ennen harjoitusta.

1. Pyydä osallistujia asettumaan riviin. Katso, että kaikilla on riittävästi tilaa siirtyä eteenpäin esittämiesi väittämien mukaan. Jaa seuraavaksi osallistujille laput, joissa on harjoituksen roolien kuvaukset. Varmista, että kaikki ymmärtävät, minkälaisesta henkilöstä on kyse.
2. Pyydä osallistujia eläytymään rooliinsa. Kehota heitä kuvittelemaan esimerkiksi seuraavia asioita:
 - millaisesta henkilöstä on kyse
 - millainen henkilön lapsuus oli
 - millaiset vanhemmat hänellä on/oli
 - kävikö hän koulua
 - millaista henkilön elämä on nyt.Ryhmän koosta riippuen voit keksiä lisää rooleja kävelyä varten tai käyttää samaa roolikorttia kahdesti. Saman roolin saaneet osallistujat saattavat sijoittua loppuasetelmassa eri kohtiin riippuen siitä, millaiseksi he kokivat roolihahmonsia.
3. Kerro, että luet ääneen väitteet yhden kerrallaan. Osallistujien tulee harkita, pitävätkö eri väitteet paikkansa heidän kohdallaan. Jos väite kuvaa heitä, tulee osallistujien siirtyä eteenpäin. Muulloin osallistujat pysyvät paikoillaan. Väitteet löydät seuraavalta sivulta. Voit muokata väitteitä ryhmän tarpeiden mukaan.
4. Pyydä osallistujia jäämään paikoilleen tehtävän purun ajaksi. Esitä heille alla olevia kysymyksiä aloittaen pisimmälle ehtineistä tai lyhimmän matkan kulkeneista:
 - Miltä tuntui siirtyä eteenpäin?
 - Miltä tuntui, kun ei päässyt eteenpäin?
 - Mitkä asiat vaikeuttivat eteenpäin menoa?
5. Pyydä lopuksi osallistujia kertomaan, mitä omaan roolikorttiin oli kirjoitettu ja millaiseksi he roolihahmon kuvittelivat. Keskustelkaa sitten siitä, keiden roolihahmoista he ajattelevat joutuvan vihapuheen kohteeksi yhteiskunnassa. Verratkaa vastausta siihen, miten hyvin roolihahmo pääsi etenemään harjoituksessa. Tarkoituksena olisi oivaltaa, että etuoikeudet suojaavat ihmistä vihapuheelta.

Menetelmä #1

Etuoiikeuskävelyn väitteet

Siirry eteenpäin, jos:

Uskontosi mukaiset pyhäpäivät ovat vapaapäiviä, ja ne on merkitty kalenteriin.

Kukaan ei kysy sinulta oletko tyttö vai poika.

Sinulla on aina tarpeeksi rahaa maksaa tarpeelliset ostokset, eikä sinun tarvitse miettiä rahankäyttöäsi.

Kiukkuisuuttasi ei ole selitetty kuukautisilla.

Sinua ei syrjitä työnhaussa vierasperäisen nimesi takia.

Äidinkieltäsi, uskontoasi ja kulttuuriasi arvostetaan yhteiskunnassa.

Kun liikut bussilla tai junalla, sinun ei tarvitse selvittää, pääseekö sinne pyörätuolilla.

Et pelkää, että poliisi pysäyttäisi sinut kadulla.

Voit ostaa laastaria, joka on samanväristä kuin ihosi.

Seksuaalista suuntautumistasi tai sukupuoltasi ei kommentoida halventavasti.

Voit mennä uimahalliin ilman, että sinun täytyy miettiä, mihin pukuhuoneeseen menet.

Ihmiset eivät juuri koskaan vilkuile sinua epäluuloisesti kadulla.

Kukaan ei ole kysynyt sinulta, mistä oikeasti olet kotoisin.

Tullessasi tähän rakennukseen sinun ei tarvinnut miettiä rappusia tai kynnyksiä.

Sinulla ei ole ollut taloudellisia vaikeuksia.

Sinulla on Suomen tai jonkun muun EU-maan passi.

Et ole koskaan hävennyt kotiasi tai vaatteitasi.

Kukaan poliitikko ei kyseenalaistaisi mahdollisuuttasi hankkia lapsia tai perustaa perhe.

Kotisi lähellä on nuorisotalo, jossa työntekijät puhuvat äidinkieltäsi.

Kukaan ei huutele perääsi bussissa tai metrossa.

Voit hoitaa virallisia asioita ilman tulkkia.

Voit kävellä kadulla käsi kädessä rakkaasi kanssa ilman, että kukaan ihmettelee.

Voit lukea joka päivä sanomalehdistä tai internetistä menestyneistä ihmisistä, joilla on sama ihonväri kuin sinulla.

Jos vierailisit eduskunnassa, ihmiset saattaisivat luulla sinua kansanedustajaksi.

Sinun ei tarvitse miettiä, riittävätkö rahasi ruokaan.

Sinua ei pelota iltaisin, kun olet kaupungilla.

Asuinalueellasi on vain vähän työttömiä ihmisiä.

Sinun on helppo löytää yhteiskunnallista tietoa äidinkielelläsi.

Sinulle ei ole heitetty asiattomia kommentteja sukupuolesi vuoksi.

Sinun ei tarvitse jännittää, jos kuljet ison miesjoukon ohitse yöllä.

Sinun ei tarvitse huolehtia, että sukupuolen takia palkkasi olisi pienempi kuin työkaverittesi.

Sinun ei ole koskaan tarvinnut kertoa sukulaisillesi seksuaalisesta suuntautumisestasi.

Sinulla tai perheelläsi on varaa käydä haluamissaan harrastuksissa.

Kun käytät sosiaalisia medioita, et joudu lukemaan ihonvärisi perusteella kirjoitettuja loukkaavia kommentteja.

Opinto-ohjaaja ei kyseenalaista haluamiasi ammatinvalintoja taustasi vuoksi.

Voit kertoa uskonnollisesta taustasi ilman, että sitä kyseenalaistetaan.

Sinulle ei naureta tai sinua ei haukuta painosi vuoksi.

Uskontosi mukaisia kokoontumispaikkoja löytyy läheltäsi.

Menetelmä #1 / **Roolikortit**

Olet juuri Syyriasta Suomeen yksin pakolaisena tullut nuori tyttö.	Olet 16-vuotias tyttö, jolla on tyttöystävä.	Olet vastavalmistunut opettaja, joka ei ole vielä löytänyt töitä.	Olet pian valmistuva opiskelija. Asut yksin ja vanhempiasi ovat muuttaneet ulkomaille.
Olet 18-vuotias transmies. Olet juuri korjannut sukupuolesi mieheksi.	Olet 14-vuotias poika. Vanhempiasi ovat muuttaneet Senegalista Suomeen ennen syntymäsi.	Olet pyörätuolilla liikkuva 16-vuotias poika.	Olet lievästi kehitysvammainen 15-vuotias tyttö.
Olet asianajaja (nainen). Palkkasi on 6000 euroa kuukaudessa.	Olet 15-vuotias poika. Kärsit masennuksesta, mutta saat siihen hoitoa.	Olet asunoton nuori nainen.	Olet 18-vuotias mies, jolla on äärioikeistolaisia mielipiteitä. Et ole töissä etkä koulussa.
Olet aikuinen romanimies. Pukeudut perinteiseen romaniasuun.	Olet ammattikoulussa opiskeleva punkkarityttö.	Olet 16-vuotias romaniyttö. Pukeudut perinteiseen romaniasuun.	Olet opiskelija. Vanhempiasi ovat varakkaita ja asut vielä kotona.
Olet saksalainen vaihto-opiskelija yliopistossa. Olet asunut Suomessa nyt puoli vuotta.	Olet 17-vuotias poika. Sinut on adoptoitu Suomeen Nigeriasta, kun olit alle vuoden ikäinen.	Olet 16-vuotias opiskelija ammattikoulussa. Olet muuttanut pois vanhempien luota.	Olet ylipainoinen nainen. Työskentelet kaupassa kassamyynninä.
Olet 17-vuotias muslimityttö. Pukeudut hijab-huiviin.	Olet 16-vuotias saamelaisnuori, joka asuu Helsingissä.	Olet 22-vuotias juuri Suomesta turvapaikan saanut yliopistossa opiskeleva mies. Seurustelet miehen kanssa.	Olet yhdeksäsluokkalainen suomenruotsalainen poika. Olet luokkasi ainoa ruotsia äidinkielenään puhuva oppilas.

Menetelmä #2

Someroolit

Tarkoitus: Osoittaa, että monesta erilaisesta roolista käsin voi vastustaa netin vihapuhetta.

Valmistelu: Paperia ja tusseja ryhmille.

AIKA: 20 min

1. Jaa osallistujat muutaman hengen ryhmiin, ja jaa jokaiselle esimerkiksi iso fläppipaperi. Kerro, että ryhmät pohtivat netissä ilmenevän vihapuheen vastustamista kolmesta eri roolista käsin. Ryhmät kirjaavat ajatuksiaan fläppipapereille.

1. rooli:
passiivinen somen käyttäjä, joka esimerkiksi seuraa erilaisia tilejä ja saattaa joskus tykätä, mutta harvemmin itse osallistuu keskusteluun tai tuottaa sisältöjä

2. rooli:
aktiivinen somen käyttäjä, joka kommentoi, avaa keskusteluja ja jakaa sisältöjä aktiivisesti

3. rooli:
aktiivinen sisällöntuottaja, jolla on itsellään käytössä jokin kanava, jolla on paljon seuraajia (tili sosiaalisen median palvelussa, vlogi, blogi tms.).
2. Pyydä lopuksi ryhmiä esittelemään löytämänsä tavat torjua vihapuhetta. Voitte myös miettiä, löytyikö uusia tai yllättäviä tapoja torjua vihapuhetta, sekä kysyä osallistujilta, mitkä olisivat heille mieluisia tapoja toimia.

Menetelmä #3

Pahiten sanottu

Tarkoitus: Tutustua vihapuheeseen ja pohtia sen ilmenemistä yhteiskunnassa.

Valmistelu: Vihapuhekommenttien tulostus. Kommentit löydät seuraavalta sivulta

AIKA: 20 min

1. Jaa osallistujat pareihin tai pieniin ryhmiin. Jaa jokaiselle ryhmälle vihapuhekommentit erillisillä paperilapuilla, niin että lapuissa näkyy pelkästään vihapuhekommentti ilman kontekstia, jossa kommentti on julkaistu. Ohjeista ryhmiä järjestämään vihapuhekommentit niin, että ne muodostavat janan pahimmasta kommentista vähiten pahaan kommenttiin, ryhmän mielipiteen mukaan. Kerro, että tehtävässä ei ole oikeita vastauksia. Pyydä ryhmiä kertomaan, mihin järjestykseen he laittoivat laput ja millä perusteilla.
2. Näytä ryhmille esimerkiksi PowerPointilla vihapuhekommentit kontekstien kanssa, ja pyydä ryhmiä keskustelemaan ja miettimään, muuttaisivatko he kommenttien järjestystä kontekstin nähtyään. Pohtikaa, mikä merkitys sillä on, millä foorumilla vihapuhekommentti on julkaistu.

Menetelmien lähteenä on käytetty Plan International Suomen opasta "Vihapuheesta dialogiin".

Menetelmä #3

Pahiten sanottu - vihapuhekommentit

Esimerkkikommentit tehtävään:

1. "Hyssyttelyn on loputtava. Muslimit pois tästä maasta! Kaikki muslimit eivät ole terroristeja, mutta kaikki terroristit ovat muslimeja. Lähi-idästä ja Afrikasta tulevia muslimeja ei pidä ottaa maahan".
Kansanedustaja Teuvo Hakkaraisen julkinen Facebook-päivitys. Hakkaraisella on yli 12 000 seuraajaa Facebookissa. Hakkarainen sai kirjoituksesta tuomion kiihotuksesta kansanryhmää vastaan (20 päiväsakkoa, hänen tuloillaan 1160 euroa).
2. "Ohikulkijoiden ryöstely ja verovaroilla loisiminen on somalien kansallinen, ehkä suorastaan geneettinen erityispiirre."
Jussi Halla-ahon blogikirjoitus. Blogilla on 3 000-8 000 lukijaa joka päivä. Halla-aho sai tuomion uskonrauhan rikkomisesta ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan 50 päiväsakkoon.
3. "Lähetäkää tämä amerikkalainen friikki kotiin. Miksi näiden annetaan lisääntyä?"
Porilaisen Felicia Prehnin YouTube-videoihin kirjoitettuja kommentteja. Prehn on muuttanut Suomeen USA:sta, ja hänellä on näkövamma.
4. "Ruma, lihava, helvetin tyhmä, huora. Toivon, että joku raiskaa sinut."
12-vuotiaan tytön Ask.fm-seinälle kirjoitettu kommentti.
5. "Homoseksuaalisuus on ällöttävä tauti. Sitä vastaan tulee taistella ja se tulee pysäyttää."
Viesti norjalaisesta ääri-islamistisesta Facebook-ryhmästä, johon kuuluu 300 ihmistä. Ryhmän nimi on "Lopettakaa homot Norjan kaduilta".
6. "Miks tollasen läskin pitää ees tulla tänne? Ei toi läski ees jaksa juosta."
Naisen kuulema kommentti muilta ihmisiltä, kun hän oli urheilemassa kuntosalilla.
7. "Naiset ansaitsevat vähemmän kuin miehet, koska he ovat heikompia ja vähemmän älykkäitä."
Puolan edustajan puheenvuoro Euroopan parlamentissa.
8. "Olen toistanut tätä jo monta vuotta. Sellaista asiaa kuin maltillinen islam ei ole olemassakaan."
Hollantilaisen Vapauspuolueen puheenjohtajan kommentti tv-haastattelussa. Puolue on maan toiseksi suurin.
9. "Kuka tuollaisenkin sian on huolinut?"
Nuoren miehen huuto naiselle, joka seisoi lapsensa kanssa taksijonossa

Lisätietoa ja materiaalia

Sinulle:

Vihapuheesta dialogiin. Lukuisia menetelmiä vihapuheen käsittelyyn. Tietoa vihapuheesta

http://www.globaalikoulu.net/wp-content/uploads/2017/09/Plan_Vihapuhe_koulutusmateriaali_34s.pdf

Älä oleta - Normit nurin! Silmiä avaava opas normikriittisyydestä

<https://seta.fi/2013/12/11/jarjestot-vaativat-yhdenvertaisuuden-vallankumouksen-oppilaitoksiin/>

Ei vihapuheelle! -liike. Paljon materiaalia vihapuheesta. Täältä löytyvät myös kampanjan materiaalit: sydänlogot yms.

<http://eivihapuheelle.fi>

Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön. Loistava opas yhdenvertaisuustyön tueksi. Hyvin käytännönläheinen.

<http://www.koordinaatti.fi/sites/default/files/kaikki-mukana.pdf>

Nuorten kanssa käsiteltäväksi:

Some Deep Story -dokumenttisarja nettikiusaamisesta

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/08/17/some-deep-story-3-kolme-tarinaa-nettikiusaamisesta>

Me tiedämme missä asut. Ylen juttusarja vihapuheesta

<https://yle.fi/uutiset/3-6590408>